

УДК 165:63

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1108>

Р. І. Данканіч

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4968-678x>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КРИЗА РАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ В ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Постановка проблеми. Трагічні події сьогодення в Україні, сучасні реалії життя вказують нам на проблему людської безпорадності в умовах всезагальної кризи і навертають нас до пошуку таких засобів осягнення дійсності, які б сприяли утвердженню європейських стандартів життя, бекграундом яких є раціональне мислення. Актуальним для України питання раціонального мислення стало ще й тому, що в першій половині 2022 року українці в прямому сенсі опинилися в центрі Європи в результаті агресивної війни Росії проти України. Масовий виїзд українців за кордон породив зворотню рефлексію про те, що собою являє європейський спосіб буття і його характер мислення. Багатьох українців шокували жорсткі правила існування у сучасному європейському суспільстві і система покарань і штрафів за їх порушення. Аналізуючи особливості європейського мислення, можна дійти висновку про те, що характер мислення європейської людини строго раціональний, тобто вирізняється ясністю, чіткістю, однозначністю вимог і виключає будь-яку варіативність. Судячи з реакції наших співвітчизників, можна з упевненістю стверджувати, що дотепер в Україні превалує інший спосіб мислення, який обумовлюється такими мовленнєвими зв'язками, як: «можливо», «будь як», «навмання», «або/або» тощо. Ця даність відновлює колишню полеміку раціонального (класичного) і ірраціонального (некласичного) способів мислення. Потребує спеціального дослідження природа даного дискурсу, оскільки ніхто не зможе заперечити те, що в основі будь-якого мислення лежить «ratio», тобто «розум». Однак, криза раціональності є визначальним елементом сучасності. Отже, спробуємо осмислити причини кризи раціонального мислення, що призвели до скептичного відношення щодо традиції класичного раціоналізму. Починаючи з філософії Нового часу, відкривається новий філософський горизонт раціонального способу освоєння дійсності, що утверджується в новітній теорії пізнання і філософії науки. І вже епоха Просвітництва декларує твердження І. Канта «Май мужність користуватися власним розумом». Отже, раціоналізм актуалізує проблему розуму в його співвідношенні з такими концептами, як: розум – віра; розум – воля; розум – почуття;

розум – свобода і відповідальність; розум – моральний вибір і обов'язок; розум – як єдина умова для адекватного відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини тощо.

У даному контексті важливо повернутися до філософського спадку Р. Декарта, засновника раціоналізму Нового часу, що визначав «розум» не тільки, як інструмент пізнання навколишнього світу, але і як засіб керування власним мисленням. Тобто Р. Декарт сформував радикально новий тип критичного мислення, що визначається абсолютною автономністю людини як мислячої істоти, здатної до осмислення будь-якої ситуації, проблеми, кризи. Ця автономність людини, за Р. Декартом, може бути реалізованою завдяки його методу, що називається «інтелектуальною інтуїцією». Цей метод містить такі складові, як: «cogito ergo sum», принцип універсального сумніву, правило абсолютної аподиктичності тощо.

Послідовником Р. Декарта став Е. Гуссерль, який високо оцінив відкриття французького мислителя, назвавши картезіанський принцип абсолютної несумнівної головним принципом побудови достовірної науки (das Cartesianische Prinzip der absoluten Zweifellosigkeit) [11, с. 56]. Е. Гуссерль вважає безумовною заслугою Р. Декарта відкриття трансцендентального еґо як основи для будь-якого об'єктивного знання (der Cartesianischen Entdeckung des transzendentalen ego auch eine neue Idee von Erkenntnisbegründung) [11, с. 66].

Аналіз останніх досліджень. Дослідження раціоналізму і раціонального мислення, як відомо стояло у центрі уваги усього раціоналістичного напрямку філософії Нового часу. Окрім батька раціоналізму Р. Декарта його розвивали Б. Спіноза, Г. Ляйбніц, Н. Мальбранш, Б. Паскаль, Х. Вольф; представники Німецької класичної філософії – І. Кант, Й. Фіхте, Г.Г. Гегель, Й. Шеллінг. Сучасна західноєвропейська філософія, знайшла прихильників раціоналізму в особах Ф. Бретано, Е. Гуссерля; критичний підхід до раціонального мислення міститься у фундаментальній онтології М.Гайдеггера. Постнекласична філософія представлена неораціоналізмом Г. Башляра, Г. Андерсона, Дж. Дері; аксіологічним раціоналізмом К. Хюбнера, Дж. Роуза; неомарксистом Т. Адорно і представниками логічного позитивізму К. Поппером і

Р. Карнапом, постмодерністами – П. Феєрабеном та Р.Порті. Відомим критиком раціоналізму є німецький мислитель і фундатор філософської герменевтики – Г. Гадамер. Цікавий підхід тлумачення раціоналізму зустрічається у теоретиків комунікативної філософії К. Апеля та Ю. Габермаса.

На пострадянських теренах сфера наукової раціональності була у центрі уваги таких дослідників, як: П. Гайдено, А.Ракітов, І. Красавін, Б. Пружинін та ін.

Українські сучасні дослідження проблем раціонального мислення представлені у працях О. Хоми, С. Ягодзінського, І. Чорноморденко та І. Загрійчука, Т. Суходуб, І. Добронравовій, В. Пронякіна, В. Окорокова, В. Панфілова, А. Малівського, С. Секунданта та ін.

Сьогодні філософська спільнота потребує кардинального переосмислення глобальної кризи сучасності, викликаної технократичною революцією в контексті еволюції раціоналізму. Проблема полягає в тому, що наукові досягнення у технічній сфері ставлять людство перед новими антропогенними викликами, що ведуть до самознищення цивілізації.

Професорка Т. Суходуб розглядає всезагальну кризу людського існування в контексті кризи раціонального мислення. А причиною кризи раціонального мислення філософія називає так звану «невкоріненість» в нашу культуру раціонального мислення, зокрема його комунікативності, як невід'ємної складової буття сучасної людини, що значно ускладнює вирішення багатьох антропологічних, соціальних, правових, релігійних, цивілізаційних та інших проблем [4, с. 520]. Окрім того, Т.Суходуб ставить питання про необхідність відновлення раціональності в нашому культурному просторі через її практичне застосування [4, с. 520].

Сучасний український дослідник С.Ягодзінський у статті «Наукова раціональність і раціоналізм в освіті» стверджує, що однією з причин кризи раціональності може бути існування суперечностей між її різними видами, крім того, автор ставить питання про співвідношення раціональності і раціоналізму, говорячи про те, що раціональність – це те, що відповідає за зміст, а раціоналізм – те, що визначає форму [7, с. 3].

Іншу точку зору озвучили сучасні українські науковці – І. Чорноморденко і І. Загрійчук. Вони дослідили, що значна частина сучасної української інтелектуальної еліти, яку вони називають «інтелектуальною частиною суспільства» розглядає наукову раціональність як інструмент продукування значних глобальних ризиків, що створюють велику загрозу для усієї сучасної цивілізації, посилюючись на трагедію Чорнобиля, Фукусіми тощо [6, с. 210]. На думку І. Чорноморденко і І. Загрійчука, антиподом наукової раціональності, можуть стати соціальні типи раціональності,

запит на які подає інформаційне суспільство або «суспільство знань». Виходячи з даної логіки, наукова раціональність не може бути реалізованою інформаційним суспільством або «суспільством знань», що, м'яко кажучи, носить лише декларативний характер.

Отже, ця «когорта інтелектуалів», як бачимо, протиставляє науку і суспільство. Саме з цієї причини, на думку І. Чорноморденко і І. Загрійчук, наукова раціональність багатьма сучасними українськими дослідниками розглядається як одна із головних причин кризових станів усього людства. Більш того, на думку вказаних дослідників, існує точка зору серед сучасних філософів, що визначає раціональну культуру як сторонню відносно буття людини. Аргументуючи все ж таки право раціональності на життя, І. Чорноморденко і І. Загрійчук стверджують, що людству необхідне критичне мислення, а із втратою раціональності ми втрачаємо і його [6, с. 211]. Окрім того, заперечення раціональності може призвести до руйнування підвалин логічно організованої і упорядкованої системи співіснування людства, що відбувається виключно за допомогою розуму. Раціональність, на думку філософів, виступає особливою формою філософської рефлексії, яка призначена до формування в людині світоглядних основ її існування, таких як світорозуміння і світобачення [6, с. 211].

Отже, метою статті є прояснення основних причин, що спричинили кризу раціонального мислення в західноєвропейській філософії.

Виклад основного матеріалу. Сучасні та історико-філософські підвалини буття суспільства у контексті антропологічного виміру глобалізму спонукають до аналізу докорінних перетворень у бутті. Сучасний світ несе в собі відбиток всезагальної кризи людського існування. Суспільство втрачає цілісність світобачення в поглядах на минуле, теперішнє і майбутнє. Теперішні виклики ставлять людину перед питанням: «Чи правильно я розумію світ? Що насправді є дійсність, як відрізнити її від ілюзії? Що є справжнє і несправжнє? Тобто світ знаходиться в очікуванні відповідей на нагальні питання людства. Дане есхатологічне напруження може бути зняте, за словам Е. Гуссерля, лише за допомогою філософії, що покликана надавати будь якій події наукової ясності.

Е. Гуссерль, вказуючи на кризу в філософії сьогодення, у контексті її неспроможності «схоплювати» всезагальні проблеми людства, попереджає про те, що філософія, в жодному разі не може спиратися на очікуване, згадане, уявне, сфантазоване, ідентифіковане, взяте на віру, припущенне, оціночне, все те, що не є недостовірним. Коли філософія допускає використання ненаукової методології, вона перетворюється на псевдофілософію і замість – наукової ясності вводить людство в оману, спотворюючи історію, дійсність, укорінюючи

хібність мислення [2]. За словами М. Гайдеггера, філософія є джерелом думки. Саме від неї людство очікує антикризової стратегії в умовах глобальних перетворень. Втрачаючи таку здатність, філософія, ймовірно, може втратити своє призначення, перетворюючись на ремесло, тобто ідеологію суспільства споживання. Наукова філософія покликана створити науковий метод пізнання, який би унеможливив хибний шлях людства, шлях до самознищення [3, с. 19].

Глобальні проблеми сучасності в контексті світоглядної кризи, пов'язують із раціоналізмом, бо причиною такого становища міститься в раціоналістичній методології. Отже, дуже важливо надати альтернативне пояснення глобальної кризи сучасності, переосмисливши усі засади критики раціоналізму як такого, що продукує системні ризики буття людини.

У даному контексті важливо звернутися до дослідження китайського вченого Ч. Жанга, що намагається прояснити справжню причину кризи модерну, з точки зору культурного контексту сукупності факторів, що викликають технологічні проблеми. Китайський філософ говорить про те, що критика раціоналізму в контексті сучасних проблем є застарілим поясненням світової кризи, оскільки раціональність має різні типи. По-перше, вона бере свій початок в Стародавній Греції і є прогресивною методологією для подальшого розвитку європейського суспільства. Раціональність в епоху просвітництва – це джерело і рушійна сила сучасності. Вона являє собою єдине ціле і як універсальна система може бути затребувана в різних галузях і сферах буття. Дуже доречним є зауваження Ч. Жанга про те, що абсолютно чистої раціональності не існує. У реальності існує лише соціально-історична раціональність, поміщена в даний контекст [14, с. 183]. Ч. Жанг розрізняє наступні типи раціональності: Раціональність просвітництва; раціональність науки; раціональність технології. Тож необхідно встановити, яка саме раціональність лежить в основі планетарної кризи. На думку китайського філософа, треба розуміти раціональність як джерело і рушійну силу розвитку людства. Раціональність Нового часу і Просвітництва є цілісною методологією освоєння дійсності, яка може бути застосована в різних галузях знання і в різних сферах прийняття.

Отже, на думку Ч. Жанга, ні раціональність Просвітництва, ні наукова раціональність не несуть собі ніяких загроз для майбутнього цивілізації. Справжньою загрозою, на думку філософа, може бути технологічна раціональність, бо розвиток сучасних технологій не є ізольованою дією, ідеологічний і культурний контекст якого несе важливий невидимий зміст. виявляється, що існує і багато інших, прихованих речей, що є визначальними в напрямках і цілях технологіч-

ної раціональності. А суспільство сучасні технології розглядає як основу прогресу раціоналізму та людей, які вірять, що він може привести до морального вдосконалення. Цивілізація і прогрес виявляють себе в накопиченні знань і технічному прогресі, а сучасність (модерність) означає, що потенціали розумності пізнання теоретичних знань трансформуються в розумність економічної та адміністративних систем» [14, с. 182]. Сучасні технології впилися у всі сфери суспільного життя, будуючи ілюзорні цілі для громадян, з метою захоплення соціального простору і панування в суспільній думці і масовій культурі. Отже, експансія технологічної раціональності без строгої перевірки на предмет її достовірності та моральності є прямою загрозою для існування людства. Таким чином, раціональність Просвітництва не є ворог людства, а навпаки є такою універсалією, що покликана стримувати будь які антигуманні, аморальні дії технологічної раціональності. Тож, повертаймося до Р. Декарта І. Канта, Е. Гуссерля, бо саме їх відсторонення і призвело людство у псевдо реальність, де розум став безсилим.

Одним з найбільш відомих критиків раціоналізму як такого є філософ науки ХХ століття – П. Феєрабенд. У своїй роботі «Farewell to Reason» (Прощай, Розум) філософ говорить, що ідея раціональності відіграє ключову роль у захисті Західної цивілізації. «Бути раціональним, – пише П. Феєрабенд, означає слідування певній процедурі» [8, с. 10]. Продовжуючи, філософ зазначає, що поняття раціональності і розуму фактично мають ореол досконалості, який, на його думку, має глибокі культурні витoki. Фактично, стверджує філософ, що переконання про існування загальнозначимих і обов'язкових форматів знання – це пережиток часів, коли Бог або цар були їх єдиним джерелом. На погляд П. Феєрабенда: «Можна припустити, що розум і раціональність є силами, що оточені тією ж аурую, що й боги, тирані і безжалісні закони. І хоча його зміст зник, але аура все ж таки залишилася» [8, с. 11]. На погляд філософа, наука – це вільне і необмежене дослідження, якому протистоять такі філософії як раціоналізм і науковий гуманізм. Що ж стосовно розуму, то П. Феєрабенд критикує його як агента, що використовує застиглий і спотворений образ науки, з метою досягти визнання його примітивним віруванням [8, с. 13]. На погляд епістемолога, раціоналізм немає чіткої ідентифікації свого змісту, а розум не є незалежним від тієї партії, яка виступає від його імені. Саме тому, вважає П. Феєрабенд, настав час звільнитися від пут розуму і розпрощатися з ним. Критично аналізує мислитель і саме поняття наукового методу, стверджуючи, що єдиної його форми не існує як такої. Натомість присутній опортунізм, тобто широка можливість пізнання, яку П. Феєрабенд визначає у формулі

«Anything Goes» (Все можливо). Фактично, говорить філософ, що все припустиме і можливе, якщо сприяє пізнанню [8, с. 36]. Така критика раціоналізму, з боку філософа, наводить про думку про те, що в його епістемології він і його субстрат – науковий метод втрачають свою домінуючу роль в процесі пізнання і наукової діяльності. На переконання філософа, сучасна наука, яка походить від раціоналізму немає об'єктивних причин для того, щоб довіряти їй і відкидати при цьому інші культурні традиції. Більш того, вважає П. Феєрабенд, сьогодні західна наука є інфекцією, яка розповсюдилася по світу і отруїла людей переконанням, що її продукти (наукові і матеріальні) є обов'язковими. Мислитель пише: «...чи був кожен крок розповсюдження науки обґрунтований у відповідності до принципів західного раціоналізму? Чи стало життя людей, інфікованих наукою кращим? На ці питання відповідей немає. Західна цивілізація або була нав'язана силою, а не переконанням, або її приймали лише тому, що вона продукує більш ефективну зброю...Вона не тільки знищила духовні цінності, які надавали сенс людському життю, але й зруйнували взаємодію людини з її навколишнім середовищем...» [8, с. 297]. Висновок П. Феєрабенда по відношенню до раціоналізму і його супутників – об'єктивності і науковості доволі критичний: «Звеличення об'єктивності і раціональності раціоналістами є рекламою певного родоплемінного вірування» [8, с. 301].

Критичний погляд на раціоналізм зустрічається і в іншого відомого американського філософа Р. Рорті. В роботі «Philosophy and the mirror of nature» (Філософія і дзеркало природи) пише, що намагання традиційної філософії експлікувати «раціональність» і «об'єктивність» в термінах умов точності репрезентації є спробою ввести в оману дискурс конкретної епохи в дискурс позачасовості. Цікаво, що на погляд американського прагматика, такий стан справ походить з античності, коли власний імідж філософії знаходився під впливом цієї ідеї [13, с. 11]. У своїй іншій відомій роботі «Contingency, Irony, and Solidarity» (Випадковість, Іронія, Солідарність) Р. Рорті аргументує, що особливих відмінностей між абсолютизмом і релятивізмом, між раціональністю та ірраціональністю, між мораллю та доцільністю немає. В дійсності, говорить критик, ці поняття свідчать є зношеними та грубими інструментами – пережитками словника, який нам потрібно спробувати замінити [12, с. 44]. Як і для П. Феєрабенда Р. Рорті вважає, що раціоналізм не має під собою об'єктивних підвалин, а більше походить на мовну гру. На погляд американського критика, поняття раціональності належить історично обумовленому і тимчасовому словнику [12, с. 46-47]. Суттєвої відмінності між раціоналізмом і ірраціоналізмом, на погляд Р. Рорті, немає. Питання по-

лягає, не в їх відмінностях, говорить мислитель, а в їх корисності.

Висновки дослідження і перспективи. В умовах, коли Україна готується стати членом Європейського союзу, необхідно повернути наше суспільство до правильного розуміння європейської раціональності, оскільки ще зберігається негативний присмак по відношенню до критичного мислення і до раціонального мислення в цілому. Як бачимо, проблема переосмислення раціонального методу пізнання і повернення на українські філософські терени незаангажованого діалогу, заснованого на картезіанській філософії. Адже М. Гайдеггер стверджував, що «сучасний світ без Р. Декарта був би неможливим» [1, с. 147].

Отже, повернення до підвалин раціоналізму, починаючи все ж таки із Сократа, як засновника етичного раціоналізму може дати новий поштовх у розвитку філософського знання сьогодні не в бік псевдонауки, що спирається на оціночні судження і припущення, а не на факти.

Картезіанська методологія дала новий вектор розвитку філософії як універсальної системи, що об'єднує гуманітарні і природничі науки на підставі абсолютної аподиктичності для запобігання будь-якій невідповідності і неадекватності. Можна сказати, що це утопічна методологія, але, як відомо, утопія – це ілюзія, тобто, те, що не має практичного застосування. А методологія Р. Декарта засновується на математичних розрахунках, тобто має наукові обґрунтування, з одного боку; а з іншого – спирається на антропологічний вимір людського ества у всіх його проявах, а ж до фізіології вищої нервової діяльності. У наслідок цієї діяльності людський розум прокидається від сну і справді вступає в права повноліття, про що і говорив І. Кант. А вказаний псевдо інтелектуальний переворот у бік квазінауки вимикає те критичне мислення, про яке вже говорилося, занурюючи суспільство зі «сплячим» розумом в хаос і безвихідь. У результаті проведеного дослідження визначився певний горизонт основних причин, що лягли в основу кризи раціонального мислення в західноєвропейській філософії. Вони полягають в тому, що філософія другої половини 19-го століття втратила правонаступництво класичного способу мислення, відкинувши його, як такий, що втратив «термін придатності». Однак, із відстороненням класичної раціональності був відсторонений і розум, як єдиний універсальний засіб досягнення дійсності, як той механізм, що покликаний відстежувати будь-які спроби спотворення дійсності у абсолютно всіх сферах життєдіяльності людини і доповідати про це людству. Однак картезіанська методологія на століття потрапила в забуття і замість розуму некласичне мислення запропонувало ірраціональність, як новий спосіб освоєння дійсності, з такими його атрибутами

як воля, життя, страх, воля до влади, інтуїція та ін. Некласичне мислення запропонувало, як не дивно, іншу «раціональність», яка, насправді, виявилася псевдораціональністю, тобто технологічною раціональністю. За словами Ч. Жанга, її експансія спотворила уяву людини про справжню раціональність, перетворивши її на ворожу по відношенню до людства силу, що неминуче веде до кризи сучасності і низки нових неочікуваних ризиків. Отже, висновком в даній ситуації може бути розуміння того, що ми маємо справу з підміною понять. Не раціоналізм Нового часу винен в сучасних глобальних проблемах людства, а, навпаки, – відкидання його призвело до катастрофічних наслідків.

Література

1. Беседа с Хайдеггером / М.Хайдеггер. Разговор на проселочной дороге / пер. с нем.; под ред. А. Л. Доброхотова. Москва: Высш. шк., 1991. С. 146–158.
2. Гуссерль Э. Философия как строгая наука. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=56073> (дата звернення 01.07.2022).
3. Данканіч Р.І. Співвідношення істини і методу в герменевтиці Г. Гадамера. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 3. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 17–23.
4. Суходуб Т. Рациональность в философской традиции и современной культуре : проблема неукоренности. *Постнеклассика : философия, наука, культура : Коллективная монография* / отв. ред. Л.П. Киященко, В.С. Степин. СПб.: Издательский дом «Мирь», 2009. С. 519–538.
5. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. М.: Наука, 2000. 380 с.
6. Чорноморденко І., Загрійчук І. Типологія раціональності. *Схід*. 2013. № 5. С. 209–213.
7. Ягодзінський С. Наукова раціональність і раціоналізм в освіті. *Практична філософія*. 2010. № 2. С. 62–69.
8. Feyerabend P. Farewell to Reason. London, New York: Verso. 1987. 327 p.
9. Gadamer H.G. Hermeneutik 1: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Gesammelte Werke. Tübingen : Mohr Siebeck. Bd. 1. 1999. 495 S.
10. Gadamer H.G. Hermeneutik 1: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik, Tübingen : Mohr Siebeck, Bd. 2. 1993. 533 S.
11. Husserl E. Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge. Hrsg. und eingeleitet von Stephan Strasser. Nachdruck der 2., verb. Auflage. Haag : Martinus Nijhoff, 1973. Band 1. 250 S.
12. Rorty R. Contingency, Irony, and Solidarity. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 201 p.
13. Rorty R. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton: Princeton University Press, 1979. 401 p.
14. Zhang C. The Evolution of Rationality and Modernity Crisis. *Sociology Mind*. 2013. Vol. 3, No. 2. P. 179–184.

Анотація

Данканіч Р. І. Криза раціонального мислення в західноєвропейській філософії. – Стаття.

У представленій статті аналізується криза раціоналізму в сучасній західноєвропейській думці. Встановлюються його витоки (епоха Нового часу), еволюція (Просвітництво) і сучасний стан (сучасна філософія). Генетично і історично раціоналізм як філософський напрямок виникає саме в філософії Нового часу завдяки зусиллям Р. Декарта, який визначив його світоглядні і методологічні конотації. Картезіанський принцип еґо і обґрунтування очевидності стало фундаментом для новітньої науки і епістемології. В процесі розвитку філософії цього типу почали виникати різні її напрямки. Серед істориків філософії визначаються різні типи раціоналізму: раціональність просвітництва, раціональність науки, раціональність технології. Водночас вони звертають увагу, що є й інший тип раціональності – соціально-історичний, оскільки остання ніколи не існує в вакуумі.

Висвітлено постмодерну критику раціоналізму, яку найбільш послідовно проводили П. Феєрабенд і Р. Рорті. Для першого характерна соціально-культурна оцінка раціоналізму, яка, репрезентує останній як філософію об'єктивного і всезагального типу, встановлену західною культурою і нав'язану всьому світу. Наука, як така, підкреслює П. Феєрабенд не може мати чітких меж і має бути урівняна з іншими формами пізнання світу. Ключовим принципом такої епістемології є концепт «Anything Goes» (Все можливо), який протистоїть традиційному науковому методу, протиставляючи йому опортунізм. На погляд Р. Рорті, раціоналізм завжди супроводжувався поняттям об'єктивності і претендував на дискурс позачасовості і позапросторовості. За оцінкою філософа раціоналізм – є елементом мовної гри і тому, він не має особливих відмінностей від ірраціоналізму. Він належить застарілому словнику класичної філософії і епістемології, який необхідно замінити. Робиться висновок, що раціоналізм Нового часу не причетний до сучасних глобальних проблем, які були викликані технічною раціональністю і спотворенням його вихідних засад.

Ключові слова: раціоналізм, раціональність, пізнання, епістемологія, критичне мислення, дискурс, криза.

Summary

Dankanich R. I. Crisis of rational mindset in Western European philosophy. – Article.

The presented article analyzes the crisis of rationalism in modern Western European thought. It's shown its origins (modern era), evolution (Enlightenment), and present-day condition (20-century philosophy). Genetically and historically, rationalism as a philosophical direction arises precisely in the philosophy of the New Age thanks to the efforts of R. Descartes, who defined its worldview and methodological connotations. The Cartesian principle of the ego and the justification of obviousness became the foundation for modern science and epistemology. In the course of the development of this type of philosophy, various directions began to emerge. Philosophers and researchers claim to be the following

varieties of rationality: the rationality of enlightenment, the rationality of science, and the rationality of technology. Additionally, they draw attention to the fact that there is another type of rationality – socio-historical since the latter never exists in a vacuum.

It is concluded that the postmodern critique of rationalism is found in the works of P. Feyerabend and R. Rorty. According to P. Feyerabend rationalism was established by the Western culture, indicating objective and universality. Such a philosophy, he claims, was imposed on the whole world. Concerning science, P. Feyerabend points out that it is a free-oriented research without frames and restrictions. Science, he states, is the same way of world

knowledge as cultural practices. The key principle of such epistemology is the concept of «Anything Goes» (Everything is possible), which opposes the traditional scientific method, contrasting it with opportunism. In R. Rorty's opinion, rationalism was always accompanied by the concept of objectivity and claimed to be a discourse of timelessness and spatiality. According to the philosopher, rationalism is an element of the language game; therefore, it does not have any distinct differences from irrationalism. It belongs to the outdated dictionary of classical philosophy and epistemology, which must be dismissed.

Key words: rationalism, rationality, knowledge, epistemology, critical mind, discourse, crisis.